

Remissvar
Utbildningsdepartementet

Dnr
U2025/01015

Skärpta villkor för friskolesektorn (SOU 2025:37)

Sveriges Lärare har inbjudits att inkomma med synpunkter på rubricerad remiss. Förbundet yttrar sig i första hand kring de delar av utredningen som har konsekvenser för förbundets medlemmar.

Övergripande synpunkter

Sveriges Lärare tillstyrker:

- att ett värdeöverföringsförbud, vid vissa situationer, ska införas i skollagen. (5.7.1)
- förslaget om vilken verksamhet som ska omfattas av värdeöverföringsförbudet. (5.7.2)
- förslaget om hur värdeöverföringsförbudet ska definieras i skollagen. (5.7.3)
- att värdeöverföringsförbudet ska gälla vid nyetablering under en tidsperiod om fem år. (5.7.4)
- krav på särredovisning för enskilda huvudmän. (5.7.6)
- krav på årsredovisning och årsbokslut för enskilda huvudmän. (5.7.7)
- krav på revisor för enskilda huvudmän. (5.7.8)
- krav på enskilda huvudmän att inkomma med ekonomisk information. (5.7.9)
- att värdeöverföringsförbud ska kunna överklagas. (5.7.10)
- att tillsmyndigheterna ska ha tillsyn över bestämmelserna om värdeöverföringsförbud, särredovisning, årsredovisning med mera. (5.7.11)
- att om en enskild huvudman ingår i en koncern får koncernens ekonomi beaktas vid fastställandet av vitesbeloppets storlek. (9.1.3)
- att sanktionsavgifter ska införas i skollagen (9.2.3)

Sveriges Lärare välkomnar:

- bedömningen om villkor för statsbidrag vid värdeöverföringar. (10.3.2)
- bedömningen om villkor för statsbidrag med viten. (10.3.3)
- bedömningen om vilka statsbidrag som bör omfattas. (10.3.4)

Sveriges Lärare anser:

- att det finns skäl att tro att den föreslagna tidsbegränsningen för värdeöverföringsförbudet (fem år) inte är tillräckligt omfattande, varför en eventuell reform måste följas upp och utvärderas.

Sveriges Lärares synpunkter och medskick

Sveriges Lärare är djupt kritiska till marknadsiseringen av skolan. Konkurrens och vinstintresse har tydligt negativa effekter på skolväsendet. Friskolor som sätter vinstintresset främst har inte sällan färre behöriga lärare, mindre ändamålsenliga lokaler, sämre tillgång till adekvata läromedel, sämre tillgång till särskilt stöd med mera. De vinstdrivna friskolornas mer extrema

försvarare ifrågasätter ibland explicit betydelsen av skolbibliotek, skolgårdar, idrottssalar, labbsalar med mera. Marknadsskolan har också negativa konsekvenser för lärarnas professionella friutrymme och yrkesansvar. Successivt har skolan som institution, och vad man kan förvänta sig att en skola kännetecknas av, urholkats.

Förbundets undersökningar visar att närmare nio av tio lärare i grund- och gymnasieskolan är emot att skolor ska kunna ta ut vinst utan att återinvestera den i verksamheten. Även bland de lärare som arbetar i vinstdrivande friskolor är motståndet stort. En mycket klar majoritet bland lärarna i alla vinstdrivande skolor, inom samtliga skolformer är emot vinstintresset: i grundskola F–6 nästan åtta av tio lärare, i grundskola 7–9 över sex av tio och i gymnasieskolan över sju av tio lärare.

Marknadiseringen har gått för långt. Sveriges Lärare kräver en genomgripande reformering för att åtgärda en rad systemfel. Aktiebolag är enligt förbundet inte en acceptabel driftsform för att driva skolverksamhet. Skattemedel avsatta för en skola ska möta behoven som finns i skolan. Vinst och marknadsskola ska fasas ut. Innan sådana reformer är på plats ska eventuell vinst återinvesteras i verksamheten. Därutöver är etableringsrätten för friskolor alltför generös. Sveriges Lärare anser att etablering av skolverksamhet ska regleras med strikt hänsyn till demografi och behov.

Förbundets remissyttrande ska läsas mot bakgrunden ovan.¹ Förslagen i utredningen om skärpta villkor i friskolesektorn når inte det slutmål förbundet vill se. I utredningen om skärpta villkor för friskolesektorn finner vi samtidigt förslag som skulle kunna ta oss flera steg i rätt riktning och vi väljer därför att bejaka dessa förslag. Vi ser dem som steg på vägen mot en utfasning av aktiebolag inom friskolesektorn. Vinstbegränsningar samt villkor för statsbidrag vid värdeöverföringar med mera bedöms ha viss potential att hålla tillbaka det kortsiktiga vinstintressets skadliga konsekvenser för skolväsendet. Om förslagen implementeras bryts det status quo som präglat den så kallade skolmarknaden under mycket lång tid. De oseriösa aktörerna blir sannolikt färre, vilket bidrar till ett mer långsiktigt hållbart och rimligt system för samtliga parter.

Ett värdeöverföringsförbud vid vissa situationer ska införas i skollagen (5.7.1, 5.7.2, 5.7.3 och 5.7.4)

Sveriges Lärare tillstyrker med vissa funderingar förslagen om ett värdeöverföringsförbud som fastslås och definieras i skollagen. Utredningen föreslår ett förbud mot vinstutdelning och andra värdeöverföringar under loppet av fem år vid en nyetablering av en förskola eller skola.

Utredningen konstaterar helt riktigt att det förutom vinstutdelning finns många andra sätt att överföra resurser från ett företag till ägare eller medlemmar. Till exempel kan det handla om att sälja egendom till underpris, att betala uppenbart orimliga löner som inte motsvarar en viss tjänst etc. Ett vinstutdelningsförbud skulle, enligt utredningen, således i praktiken vara verkningslöst. Det krävs med andra ord mer potenta verktyg för att undvika detta. Ett värdeöverföringsförbud torde mot en den bakgrunden ha bättre förutsättningar att vara ändamålsenligt. Därför föreslår utredningen ett värdeöverföringsförbud vid vissa specifika situationer. Om den enskilde huvudmannen bryter mot nämnda förbud ska en kännbar sanktionsavgift tas ut.

Det som föreslås är alltså inte ett generellt värdeöverföringsförbud. Ett värdeöverföringsförbud hindrar inte enskilda huvudmän från att göra vinst, utan är ett förbud mot att göra värdeöverföringar under loppet av fem år vid nyetablering. Under tiden då värdeöverföringsförbudet gäller

¹ Remissyttrandet är av samma skäl kortfattat och koncentrerat till de förslag vi bedömer ha störst potential att begränsa vinstutdelning.

får skolpengen endast användas till skolverksamhet. Annan användning ska enligt det föreslagna regelverket räknas som en värdeöverföring. Värdeöverföringsförbudet ska omfatta den verksamhet som en enskild huvudman bedriver i en enhet. Med enhet avser utredningen en skolenhet, förskoleenhet eller fristående fritidshem. Förbundet anser att avgränsningen till en enhet är helt nödvändig för att värdeöverföringsförbudet ska få rätt effekt.

Värdeöverföring ska enligt de föreslagna nya skrivningarna i skollagen avse alla affärshändelser som medför att förmögenheten i en specifik skolenhet minskar och som inte är av rent affärs- mässig karaktär för enheten. Sveriges Lärare anser, som framgår tydligt av remissyttrandets inledande avsnitt, att skattemedel avsedda för en skola ska återinvesteras i verksamheten. Värdeöverföringsförbudet i sig står i samklang med förbundets policy på området. Förbundet ifrågasätter emellertid tidsbegränsningen (fem år) för värdeöverföringsförbudet och ställer sig frågande till om tidbegränsningen är tillräckligt omfattande. Implementeringen av utredningsförslagen kräver därför en gedigen utvärdering för att tillse att förbudet inte skapar kryphål. Systemet får under inga omständigheter leda till att aktiebolagen finner ”kreativa” upplägg som gör att lagstiftningen kringgås.

Krav på särredovisning, årsredovisning, årsbokslut med mera (5.7.6, 5.7.7, 5.7.9, 5.7.8, 5.7.10 och 5.7.11)

Sveriges Lärare tillstyrker förslagen. Ett system med värdeöverföringsförbud kräver transparens, rättssäkerhet och en rigorös tillsyn. Om skolpengen i praktiken ska ”läsas in” i en specifik skolenhet under loppet av fem år måste en tillsynsmyndighet kunna följa den ekonomiska aktiviteten inom enheten. Detta är särskilt angeläget i de fall en enskild huvudman bedriver skolverksamhet inom mer än en enhet. Kraven på särredovisning, årsbokslut, revisor med mera ter sig i sammanhanget adekvata och fullkomligt nödvändiga. Sammantaget kommer förslaget att innebära en ökad administrativ börda för huvudmännen. Förbundet gör dock bedömningen att kraven på transparens för att möjliggöra tillsyn väger betydligt tyngre än ökad administration för huvudmännen.

Om en enskild huvudman ingår i en koncern får koncernens ekonomi beaktas vid fastställande av vitesbeloppets storlek. (9.1.3, 9.2.3 och 9.2.4)

Sveriges Lärare tillstyrker förslagen. Idag existerar ingen begränsning i skollagen av hur höga viten som får tas ut. Utredningen anser att det inom redan gällande lagstiftning finns ett tillräckligt utrymme för tillsynsmyndigheterna att fastställa ett vitesbelopp som blir kännbart för huvudmannen. Idag är över 60 procent av de enskilda huvudmännen en del av en koncern. Detta kan enligt utredningen göra det svårt att avgöra hur stort ett vitesbelopp ska vara för att ge önskvärd effekt. Risker är stora att beloppen blir för låga i relation till koncernens totala ekonomi. För att undvika detta anser utredningen att det finns skäl för att tillsynsmyndigheten ska få ta hänsyn till ”huvudmannens organisatoriska samhörighet” när ett vitesbelopp fastställs. Myndigheten ska alltså utgå ifrån huruvida huvudmannen är en del av en koncern eller inte för att hitta rätt nivå på vitesbeloppen.

Sveriges Lärare anser att förslaget är väl avvägt. Att vitesbeloppen blir kännbara är en nyckelfaktor. Att beakta huruvida man ingår i en koncern eller inte är av central betydelse i sammanhanget.

Sanktionsavgifter ska införas i skollagen (9.2.3)

Sveriges Lärare tillstyrker förslaget att en tillsynsmyndighet ska besluta om sanktionsavgift för en huvudman som enligt skollagen står under dess tillsyn.

Villkor om värdeöverföringar för vissa riktade statsbidrag (10.3.1 och 10.3.2)

Sveriges Lärare välkomnar utredningens bedömningar angående villkor för vissa riktade statsbidrag, men anser samtidigt att bedömningarna borde ha formulerats som skarpa förslag. Förbundet anser att det är lämpligt att införa strama villkor fastställda i skollagen för riktade statsbidrag gällande värdeöverföringar. Modellen som föreslås fastställer följande villkor för huvudmannen:

• Statsbidrag får inte lämnas till en enskild huvudman som har gjort en värdeöverföring för det senast avslutade räkenskapsåret.

• en enskild huvudman som mottagit statsbidrag får inte göra någon värdeöverföring för det senast avslutade räkenskapsåret eller för räkenskapsår som bidraget avser.

Skolverket bör ges rätt att återkräva hela eller delar av ett beviljat statsbidrag från en enskild huvudman:

• om huvudmannen gjort en värdeöverföring för det senast avslutade räkenskapsåret, eller

• om huvudmannen genomför en värdeöverföring för räkenskapsår som bidraget avser.

Förbundet anser att förslagen är väl avvägda. Att motta riktade statsbidrag som syftar till kvalitetshöjande insatser som ska stärka undervisningen och samtidigt göra värdeöverföringar är en orimlig ordning som vi skyndsamt måste bryta med.

Villkor för statsbidrag vid förelägganden med viten (10.3.3)

Sveriges Lärare välkomnar utredningens bedömning om att bidrag inte får lämnas till en skolor eller förskoleenhet som under senaste året fått ett vitesföreläggande för kvalitetsbrister inom det område som bidraget avser. Förbundet anser dock att bedömningen borde ha formulerats som ett skarpt förslag. Det är önskvärt att Skolverket ges rätt att återkräva hela eller eventuellt delar av ett beviljat statsbidrag från en huvudman om det efter beslutet framkommit att det fanns ett föreläggande med vite vid tidpunkten för beslutet.

Vilka statsbidrag bör omfattas? (10.3.4)

Sveriges Lärare välkomnar bedömningen om att statsbidrag som syftar till kvalitetshöjande åtgärder bör villkoras enligt den föreslagna bestämmelsen, men önskar att bedömningen formulerats som ett skarpt förslag. De statsbidrag som avser att åtgärda kvalitetsbrister eller höja kvaliteten måste strikt villkoras. Det är alltså det kvalitetshöjande syftet med statsbidraget som ska vara utgångspunkten. Med förslagen vill utredningen säkerställa att de ordinarie utvecklingsåtgärderna, som ska finansieras med skolpengen, inte dubbelfinansieras. Förbundet välkomnar detta.

Utredningen konstaterar samtidigt att det inte finns någon formell kategorisering av de riktade statsbidragen utifrån deras syfte. En regering måste alltså göra en bedömning av om ett enskilt statsbidrag ska definieras som kvalitetshöjande och villkoras i enlighet med den modell utredningen föreslår. Utredningen ger viss vägledning i hur en övergripande kategorisering av några av de befintliga statsbidragen skulle kunna se ut. Förbundet anser att den övergripande kategoriseringen verkar rimlig, men vill påminna om att vi totalt sett har ett åttiotall olika statsbidrag som kräver kategorisering.

Utredningen medger att eftersom många av de riktade statsbidragen har mycket varierande syften, så är det svårt att med precision ange en exakt gräns. Förbundet delar den bilden. Statsbidragen kräver därför, enligt förbundet, en mer genomgripande översyn som bland annat beaktar det föreslagna värdeöverföringsförbudet. Regeringen bör även överväga att ”gå bakvägen”

och kartlägga exakt vilka statsbidrag som redan idag söks av enskilda huvudmän och som skapar utrymme för större värdeöverföringar.

Reformens förutsättningar och konsekvenser

Sveriges Lärare tillstyrker att lagändringarna i utredningen bör träda i kraft den 1 juli 2027. Vår bedömning är att våra medlemmars arbetsvardag och arbetsmiljö inte kommer att beröras nämnvärt av lagändringarna. Utredningens förslag bedöms ha effekten att skolföretagens konkurrensförmåga minskar, vilket Sveriges Lärare välkomnar. Värdeöverföringsförbud och sanktionsavgifter kommer att begränsa de fristående huvudmännens manöverutrymme till förmån för långsiktighet och seriösa ekonomiska åtaganden. Förslagen kommer även att innebära ökade administrativa kostnader för de huvudmän som inte redan idag har välutvecklade rutiner och en revisor knuten till verksamheten.

Med detta sagt vill förbundet ändå framhålla betydelsen av att regeringen väljer att implementera reformen med hänsyn till huvudmännens planeringsförutsättningar. Reformen kommer att innebära en stor omställning i rätt riktning, men oförutsedda negativa konsekvenser kan komma att uppstå. Strukturella reformer inom skolväsendet kräver viss ödmjukhet från regeringens sida. Förbundet kan mot den bakgrunden inte nog betona nödvändigheten av att sjuksättandet av reformen utvärderas grundligt och att regeringen i de fall det bedöms vara lämpligt implementerar reformen stegvis med eventuella övergångsbestämmelser eller liknande.

Stockholm, XX augusti 2025

Sveriges Lärare

Anna Olskog
Förbundsordförande

Patrik Ribe
Utredare